

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Gotlands första kända hällristning : vid Hägvide i Lärbo socken

Nordin, Fredrik

Fornvännen 6, 144-152

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1911_144

Ingår i: samla.raa.se

GOTLANDS FÖRSTA KÄNDA HÄLLRISTNING.

Vid Hågvide i Lärbro sn.

AF

FREDRIK NORDIN.

ommaren 1910 befunno sig professor G. Gustafson, artisten O. Sörling samt förf. på Gotland i och för insamlande af material till ett arbete öfver de märkliga gotländska bildstenarne.

Vid ett besök, som Sörling härunder gjorde på Skutlings gård i Lärbro för att efterfråga bildstenar, förklarade hemmansägaren Arvid Petterson, att han ej kände till några dylika, men att han däremot skulle kunna visa några hällristningar. Han antog nämligen, att de figurer, som funnos på en berghäll vid Hågvide i samma socken, voro hällristningar, ty de liknade sådana, som han läst om och sett afbildade i folkskolans läsebok. Sedan han följt Sörling till platsen, konstaterades genast, att det var typiska bronsåldershällristningar, som förelågo.

Utan den vaksamhet, som hemmansägaren Petterson visade, hade hällristningen antagligen ej blifvit anträffad vid ofvannämnda tillfälle, och hade den ej vid denna tid blifvit känd af sakkunniga, föreligger det stor sannolikhet för att den aldrig blifvit det. Jordägarens afsikt var nämligen att genom den hällryta, där ristningen befinner sig, spränga fram ett afloppsdike. Det var således i elfte timman, som det dyrbara fornminnet blef uppmärksammat och räddadt.¹

¹ K. Vitterhets Akademien har tilldelat hemmansägaren Arvid Petterson sin jetton i silfver för hans förtjänster om hällristningens bevarande.

Red.

Sedan jag strax därefter kommit till platsen, uppmätte och aftecknade Sörling och jag under ett par dagars tid hållristningen.

Den är inhuggen på en så godt som vågrät kalkhäll, som ligger bar midt i en åker, närmast S. om Hågvidegård. Åkern kallas med anledning af sitt läge för Hemåker. Invid nordöstra kanten ligger ett erratiskt block, äfven det af kalksten, märkligt nog, men detta saknar skålor eller andra ristningar.

På ett afstånd af 57 m. åt N. rinner en bäck från Ö. åt V. genom gårdsplanen. Denna upptar vatten äfven från en källa, som befinner sig något öfver 100 m. NO. om hållristningen. Bäckens tar längre bort en sydlig riktning, förenar sig med en bäck från en myr i närheten och rinner ut i Vågume vik.

N. om Hågvide gård utbreder sig Lekarehed och på denna ligger den berömda "Sangelstainen", ett rullstensblock försedt med 19 skålformiga fördjupningar. Sangelstainen kallas den, emedan den ger ett klingande ljud — det "sanglar" — då man slår på den med ett hårdt föremål. I närheten finnas ock några båtformiga stensättningar, belägna strax Ö. om vägen.

Någon afvägning, som visar platsens höjd öfver hafvet, är ej gjord. Men utgår man från de höjdsiffror å närbelägna platser, som finnas utsatta på W. Munthes karta af år 1909 öfver Ancylussjön och Litorinahafvets maximiutbredning på Gotland, så torde man kunna beräkna hållristningens höjd öfver hafvet till omkring 20 m.

Hällsträckningen, i hvilken ristningen är anbragt, har längdriktningen VSV—ONO. Tvärs öfver den löpa isrefflor i N—S. med någon dragning åt V—Ö. Hela ristningens längd är 9,30 m., dess bredd 4,90 m. Norra långsidan är fri. Den södra däremot går in till åkern och möjligt är, att ännu något af ristningen kan dölja sig där under åkerjorden, (*fig. 1*).

Som förhållandet ofta är med sådana ristningar, äro somliga kraftigt nerhuggna, ända till 3 cm., andra mycket svaga och skönjbara endast vid stark snedbelysning. På de djupast huggna kan man tydligt iakttaga, att de äro kupiga och kanterna oväntadt väl bibehållna, bättre än på Kinnekulleristnin-

garna. Den gotländska kalkstenen har sålunda visat sig mera hållfast än sandstenen på Kinnekulle.

Liksom på dessa senare ristningar vid Flyhof äro de skål-

formiga fördjupningarna här mycket talrika och uppgå till ett antal af 150. De förekomma dels enstaka, dels i grupper. Särskildt talrika äro de i sydöstra delen af fältet. Stundom äro de anbragta som ändafslutningar på andra ristningar, hvarom mera nedan. Vanligen är deras vidd 6—7 cm. Några

gå upp till 9 à 10 cm., men flera äro helt små, ej mer än 4 cm. Djupet rättar sig ock efter vidden och växlar mellan 3 och 1 cm.

Stundom äro två eller flera skålar förbundna genom en ränna. Sju sådana sammanbindningar förekomma. På ett ställe äro 8 skålar förenade i en rak linje, på ett annat äro fyra förenade med en i midten, så att hela figuren bildar ett

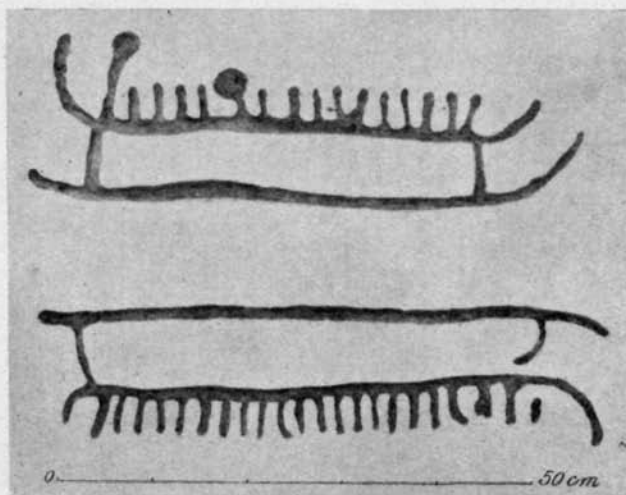

Fig. 2.

oregelbundet kors, på ett tredje äro tre förenade med en fjärde i vinkel.

Skålar i linje utan en förenande ränna förekomma dock äfven på ett ställe.

De figurer, som förekomma talrikast näst skålarna, äro fartygsbilderna (*fig. 2—4*). Säkra sådana kunna räknas till 23. Till dessa komma 3 osäkra eller ofullbordade. Talrikast förekomma de i båda ändarna af hällristningen. Inuti finnas endast fyra, men två af dessa kraftigt huggna och vända emot hvarandra med relingarna. Å ett annat par i västra kanten äro kölarna vända emot hvarandra (*fig. 2*). Äfven på några andra ställen förekomma två och två, men de ligga då mer-ändels parallellt svängda efter hvarandra. Fartygens konturer

äro uppdragna med en linje för relingen och en för kölen, svängda uppåt både i fören och aktern, dock ej så starkt, som förhållandet vanligen är med de bohuslänska. På ett fartyg, det längst i V., går en linje in öfver skrofvat, hvilken sedan är svängd uppåt i stället för relingslinjen (*fig. 3*). I fören och aktern äro relings- och köllinjerna förenade genom två tvärlinjer.

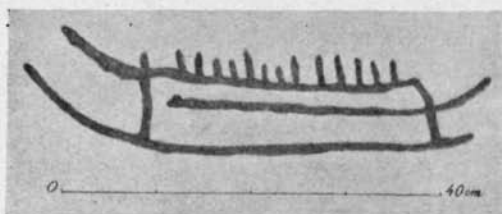

Fig. 3.

De många föreningslinjer, som ofta förekomma på de bohuslänska, finnas ej här. Ej heller förekomma här fartyg, såsom på de bohuslänska, där hela skrofvat är ner-

sänkt. Motsvarigheter till dessa fartygsformer vid Hågvide saknas dock ej i Bohuslän och det därmed sammanhängande Smaalenene i Norge t. ex. vid Litsleby i Tanum¹ och Borgen.² Om dessa påminna ock några af de vid Bardal.³

De färdighuggna fartygen hafva bemanningsstreck med undantag af ett helt litet fartyg i sydöstra hörnet. Dessa streck växla betydligt i antal allt efter fartygens längd. På det största fartyget i sydvästra hörnet uppgå de till 20 och på ett af de båda, som i samma kant af

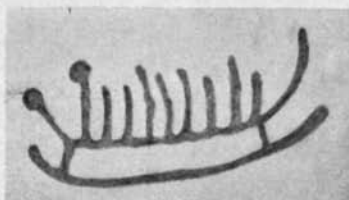

Fig. 4.

hällristningen ligga med kölarna emot hvarandra, äro de 21. På ett af de minsta i sydöstra hörnet äro de endast 9. Någon gång är ett bemanningsstreck längre än de öfriga. Så är förhållandet med det västligaste af de nyssnämnda båda fartygen.

¹ L. Baltzer, *Hällristningar* VIII och IX häftet, pl. 27, 28, 29.

² *Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques*. Stockholm 1874, pag. 469.

³ G. Hallström, *Nordskandinaviska hällristningar*. Fornvännen 1908, sid. 63.

Där är detta långa streck dessutom utmärkt genom en skål liksom äfven ett annat streck på samma fartyg. De två djupast huggna fartygen i midten af hållristningen ha stäfvorna nästan skålformigt afrundade.

Fartygens längd växlar från 85 cm., det i sydvästligaste hörnet, till 30 cm., det i sydöstligaste hörnet. De ha sålunda ungefär samma längd som de vid Flyhof och kunna ej mäta sig med de väldiga fartyg, som stundom förekomma på de bohuslänska hållristningarna. Fartygen äro lagda i olika riktningar.

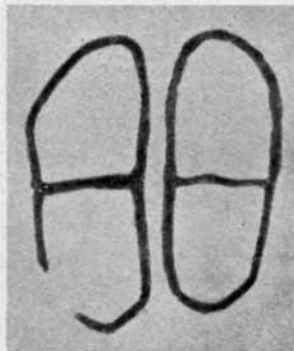

Fig. 5.

Nästa grupp af figurer äro fotsulorna eller sandalerna. Dessa äro alla uthuggna med konturlinjer endast, ej helt urgröpta. Tvärt öfver är ett streck uthugget — *fig. 5*. Å de bohuslänska och ristningen vid Flyhof förekomma däremot såväl konturerade som helt urgröpta. Fyra hela par finnas vid Hågvide. Af dessa ligger ett i midten af ristningen alldeles invid de två fartygen. Ett par ligger i västra delen invid relingskanten till ett ofullbordadt fartyg. Två par ligga i östligaste kanten. Mellan dessa senare befinner sig en enstaka fotsula, i västra kanten äfven två sådana. Den största af fotsulorna är 32 cm. lång. De fyra par och de enstaka sulorna äro hvar för sig lagda i olika riktningar.

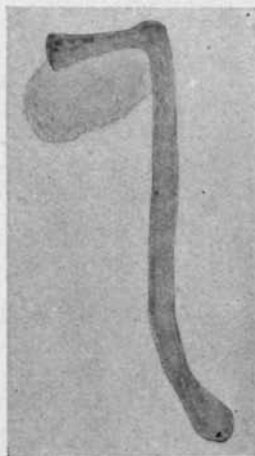

Fig. 6.

Sist märkas i ristningens midtparti några redskap med svängda skaft, hvilka alla äro lagda i ungefär samma längdriktning, N—S. Tre af dessa, *fig. 6—8*, afbildade tydligen bronsyxor med fastsittande träskaft. Huruvida den fjärde, den

nordligaste, fig. 9, äfven är afbildning af ett dylikt redskap, är däremot ovisst. Äggen löper för långt ut med en flik åt ena sidan, för att den skall kunna vara en celt eller yxa. Snarare kan man då gissa på att det skall föreställa något enkelt åkerbruksredskap.

Alla fyra stå på ett eller annat sätt i förbindelse med skålar.

Den östligaste (*fig. 7*) har 55 cm. långt skaft, hvars yttersta ända är svängdt i vinkel. I själfva vinkeln är ristningen svag och ofullständig. Själfva celtens längd är 18 cm. och bredd i eggen 6,5 cm.

Fig. 7.

Snarlik denna är den västligaste (*fig. 8*). Skaftet, som har en vacker bakåtsvängd form, är äfven här 55 cm. långt. Själfva celten eller yxan har och samma längd som på den förra och ungefär samma bredd.

Yxan, i midten (*fig. 6*), som är mindre, men vacker och tydlig, har ej så starkt utspringande egg som de öfriga. Celtens längd är 10,5 cm. och skaftets 45 cm. Alla tre äro mycket intressanta för den upplysning de gifva både om huru en fullständig bronsyxa sett ut med skaft och allt och från hvilken tid ristningen härstammar.

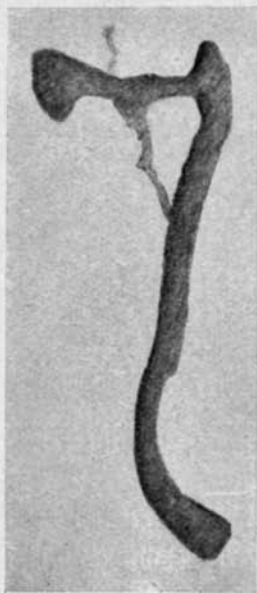

Fig. 8.

Den fjärde, den åt NO. (*fig. 9*) är större. Skaftet, som äfven här är något svängdt, är 64 cm. långt. I dess yttersta ända äro två skålar insänkta. Den delen som motsvarar celten å de tre andra, är 28 cm. lång och 12,5 cm. bred nedtill.

Yxorna påminna i teckningen något om tre figurer, som förekomma på hållristnin-

gen vid Ekensberg i Östergötland.¹ Men ännu mera likna de yxan från Simrishamn i Skåne.² Från denna skilja de sig dock i det afseendet, att denna har ett sammanbindningsband mellan själfva yxan och skaftet, men åtminstone två af dessa sakna sådant. Huruvida tvärbandet på den tredje är inhugget eller blott en naturlig spricka, är svårt att afgöra. Simrishamnsyxan torde få anses vara en hålcelt eller holkyxa, under det att åtminstone de tre Hågvideyxorna kunna anses vara skaftcelter eller skaftyxor. En sådan är ock den bekanta yxan från hällristningen vid Flyhof på Kinnekulle,³ ehuru dess eggdel är något bredare än på Hågvideyxorna. Man torde emellertid ej misstaga sig, om man hänför dessa till samma period af bronsåldern som Flyhofsyxan, Montelii andra period.⁴ Hågvideristningen skulle då kunna dateras inom tiden 15:e och 14:e århundradet före Kr. födelse⁵, sna rast det förra.

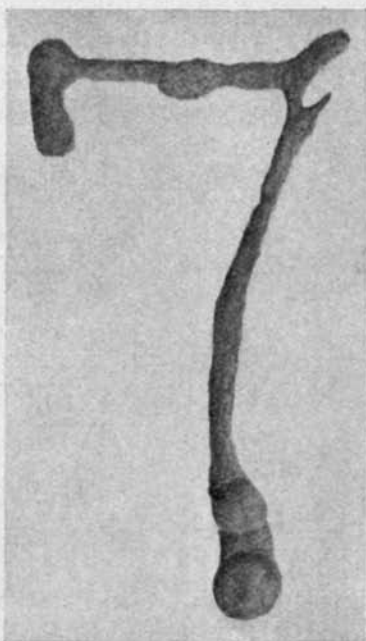

Fig. 9.

Vi hafva nu sett, hvilka figurer som förekomma på Hågvideristningen. Af intresse kan dock vara att se till, hvilka af de eljest på bronsåldershällristningar vanliga figurerna här saknas. Först och främst är det i ögonen fallande, att inga som helst människofigurer finnas med undantag af de rudimentära be-

¹ Oscar Montelius, *Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar*, del I, sid. 163. Stockholm 1877.

² Oscar Montelius och N. G. Bruzelius, *Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques*. Stockholm 1874, pag. 460 och 482.

³ Emil Ekhoft, *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, 8:de bandet, 2:dra häftet, pl. 1 och 3.

⁴ Oscar Montelius, *Om tidsbestämning inom bronsåldern*.

⁵ Densamme i *Sveriges historia*. Stockholm 1903, sid. 76.

manningsstrecken på fartygen. Vidare finner man, att ej heller några djurfigurer förekomma, hvarken hästar, oxar eller andra djur. Det är ock anmärkningsvärdt, att hjulen alldeles saknas. Det rent mänskliga moment, som utmärker många af de bohuslänska bergtaflorna och som göra dessa till uttrycksfulla skildringar af bronsåldersfolkets lif, saknas sålunda här.

Vi få emellertid vara tacksamma för hvad Hågvideristningen gifver oss och glädja oss öfver att det svenska hållristningsområdet genom den blifvit flyttadt så långt österut som det kan komma. Man får ock hoppas, att Hågvideristningen skall leda till upptäckten af flera sådana ristningar på Gotlands vidsträckta kalkklippor. Det är ej troligt, att Hågvideristningen skulle vara den enda på ön.

ETT KARELSKT STENVAPEN MED ÄLGHUFVUD FUNNET I UPPLAND.

1. Arkeologisk utredning

AF

OSCAR ALMGREN.¹

nordligaste ändan af Alunda socken i Uppland, omkr. 40 km. NO. om Uppsala, ligger byn Norr-Löfsta, hörande under Österby bruk. På dess skogsmark, 1 km. NV. om torpställena Granlund, finnes en liten af låga moränkullar begränsad kärrsänka, kallad Gammelmyren. Denna har sitt aflopp söderut genom en s. k. myrhals af c:a 12 m:s bredd, hvilken mynnar vid en liten odling. För myrens torrläggning gräfdes sommaren 1910 ett större dike längs midtlinjen af "halsen". Någon dag kort efter midsommar voro de båda dikesgräfvorna i färd med att genomgräfvad hvad som på ortens dialekt kallas en "aldumra", d. v. s. en med alar beväxt, större tufartad bildning, belägen midt i myrhalsen 47

¹ Jfr förf:s preliminära uppsatser i *Upsala Nya Tidnings Julnummer* 1910 och i *Upplands Fornminnesförenings Tidskrift*, häft. XXVII.